

4. Плоткин М. М. Социальное воспитание школьников: [монография] / Михаил Маркович Плоткин. – М.: Ин-т педагогики социальной работы, 2003. – 200 с.

5. Заросинський Ю., Заросинський О. Причини і умови злочинності неповнолітніх потребують теоретичного і практичного розроблення // Право України. – 2004. – № 3. – С 64.

Силкіна С.А.

аспірант,

Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка

ВАЖКОВИХОВУВАНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Ускладнення, з одного боку, світу, в якому ми живемо, а з іншого – самої людини, зумовило зростання актуальності всіх питань, пов'язаних з вихованням. До найбільш актуальних і значимих, що вимагають свого детального дослідження, належить проблема важковиховуваності підлітків саме у сільській школі [8].

Так, незважаючи на значні здобутки у вивченні окремих аспектів феномену важковиховуваності учнів, в цілому роботу над даною проблемою не можна вважати повністю завершеною.

Дослідженню проблеми «важковиховуваних» у соціально-педагогічній, педагогічній та психологічній науковій літературі приділяли увагу багато вчених. Так, психологічні особливості підліткового віку досліджували М. Алемаскін, Л. Зюбіна, Н. Верцинська; шляхи та методи виправлення поведінки підлітків з психологічної точки зору запропонував А. Кочетов; вивченням важковиховуваності як передумови виникнення відхилень у поведінці займались А. Капська, Л. Мардахаєв, В. Сорочинська, Ю. Василькова; особливостям профілактики важковиховуваності підлітків приділяли увагу Л. Колесова, Н. Максимова; теоретичні засади та окремі технології роботи соціального педагога освітнього закладу з важковиховуваними учнями розглядали Л. Завацька, О. Полякова, В. Оржеховська, С. Харченко; різні аспекти та специфіку соціально-педагогічної діяльності у сільській школі досліджувала М. Гур'янова.

Нажаль незважаючи на існування значної кількості наукових праць, практика свідчить, що сьогодні у вирішенні проблеми важковихованості підлітків в умовах сільських шкіл виникають труднощі. Це пов'язано по-перше з тим, що не існує єдиного трактування даного поняття у сучасній науковій літературі, а по-друге з недостатньою розробкою шляхів попередження даного феномену саме з урахування специфіки сільської місцевості.

Категорія важковиховуваних підлітків є неоднорідною. Відсутність однієї думки щодо поняття «важковихованість» визначається багатогранністю самого цього явища й тим, що багато вчених, окреслюючи це поняття, виходять із різних аспектів дослідження, тобто розглядають поняття стосовно умов, у яких виховуються школярі. Тому провідними для дослідження теоретичних засад важковихованості підлітків на нашу думку мають стати наукові праці з *педагогіки, психології та соціальної педагогіки*.

У науковому обігу педагогічної думки поняття «важкі підлітки» було вперше вжите у працях дослідників О. Зака, Д. Дріля, І. Сікорського для позначення дітей з чітко вираженими фізичними вадами. У 20-30-х роках ХХ століття зміст терміну «важка дитина» змінився, що було зумовлено соціально-економічним станом держави: громадянською війною, інтервенцією, епідемією, голодом, які зруйнували багато сімей та залишили без батьків велику кількість дітей. У зв'язку з цим, підлітки-правопорушники, безпритульні діти та діти-сироти отримали статус «важкі діти» [2].

Так, П. Блонський розглядає поняття «важкий школяр» крізь призму ставлення до нього вчителя, якому важко працювати. «Важкі» школярі з високим розумовим потенціалом, на його думку, характеризуються відсутністю навичок до роботи, розбещеністю, невмінням доводити справу до завершеності, вродженою ущербністю, а також – це діти й підлітки, які виховуються в асоціальних умовах. Тобто, поняття «важковихованість» він пов'язує з дитиною як «педагогічно важкою», а також такою, яку «важко навчити», «соціально занедбаною» [1].

А. Макаренко вважав, що ніяких особливих «правопорушників» не існує – є діти, які потрапили у важке становище. Він стверджував, що в роботі з «важкими» дітьми головною є проблема взаємин дитини з дорослими людьми, які її оточують. Тому, для кожного педагога надзвичайно важливим у процесі виховання є вміння

подолати конфліктні, негативні відносини між особистістю й колективом, особою та педагогом [3].

У 70-ті роки ХХ століття проблему важковиховуваних дітей досліджував В. Сухомлинський. Він стверджував, що «важковиховувана» дитина – це знедолена, нещасна дитина, яка втратила здатність виховуватися; це дитина, яка пережила в ранньому віці образу, стала хворобливо сприятливою до найменших проявів несправедливості, байдужості. Він стверджував, що «важковиховувані» діти – це діти, які через невірне виховання стали несприятливими до виховного впливу [8].

На сьогоднішній день у педагогічному словнику «важковиховуваність» визначається як свідомий або несвідомий опір дитини цілеспрямованому педагогічному впливу, викликаний різноманітними причинами, включаючи педагогічні прорахунки вихователів, батьків, відхилення психічного і соціального розвитку, особливості характеру, інші особові характеристики вихованців, що ускладнюють соціальну адаптацію, засвоєння навчальних програм і соціальних ролей [5].

Важливим для дослідження даного терміну є теоретичний аналіз праць, які розкривають проблему «важковиховуваних» з *психологічної* точки зору, даючи нам більш повне та цілісне уявлення про даний феномен.

В. М'ясищев визначив характерні, найбільш типові риси важких підлітків із відхиленнями у поведінці, а саме: бридкість до школи, ворожнеча до вчителя, потяг до неорганізованого дозвілля, цікавість до яскравих вражень вулиці, схильність до азарту та видовищ і задоволення їх будь-якими засобами, невміння й небажання підкорятися загальним правилам з демонстративними порушеннями та дезорганізацією загальної роботи, грубими, цинічними відхиленнями та ін.

Як зазначають Л. Зюбін та Г. Медведєв, «важкими дітьми» є діти, з якими важко працювати вчителям і вихователям через відсутність очікуваної реакції на звичайні прийоми педагогічного впливу. Тобто, це недисципліновані, невстигаючі у навчанні підлітки, яким притаманні психічні, але не патологічні відхилення від норми [2].

Також, варто зазначити, що більшість психологів дотримується думки, що «важковиховуваність» це в першу чергу виражена акцентуація характеру та темпераменту. Так А. Личко наголошує, що акцентуації характеру є крайніми варіантами норми, за яких окремі

риси характеру є надзвичайно вираженими, внаслідок чого виникає вибіркова залежність поведінки від певного виду психогенних впливів за хорошої і навіть підвищеної стійкості до інших. Акцентуації можуть створювати несприятливі умови, за яких і виникають труднощі у вихованні.

На сучасному етапі розвитку *соціальної педагогіки* «важковиховувана дитина» трактується як дитина, у виховній роботі з якою вихователі відчують певні труднощі, викликані тим, що така дитина виявляє несприйнятливості до традиційних педагогічних впливів унаслідок різних причин і характеризується відхиленнями в поведінці, психіці та особистісному розвитку взагалі. Варто відзначити, що важковиховувані діти систематично порушують встановлені норми і правила поведінки, з відразу ставляться до навчання, виявляють негативізм до соціального оточення [2].

В. Оржеховська до важковиховуваних дітей відносить таку категорію учнів, у яких під впливом несприятливих для їхнього розвитку соціальних, психолого-педагогічних та медико-біологічних факторів відбуваються порушення моральних настанов до навчання та норм поведінки, зниження або й втрата почуття відповідальності за свої вчинки. Дослідниця вказує на можливість зарахування до цієї категорії соціально і педагогічно занедбаних, недисциплінованих, а також дітей із вадами фізичного та психічного розвитку [6].

Л. Завацька зазначає, що у поняття «важковиховуваність» прийнято вкладати зміст понять «педагогічна занедбаність» та «соціальна занедбаність». Проте вони, зауважує науковець, не рівнозначні. На її думку важковиховуваність передбачає передусім протистояння дитини цілеспрямованому педагогічному впливу [4].

Цікавою та педагогічно цінною є думка В. Сорочинської, яка визначає, що важковиховуваність – це специфічна поведінка підлітка, яка виявляється в опорі дитини педагогічним впливам дорослого. Вона зазначає, що важковиховуваність неповнолітніх є наслідком недостатнього засвоєння позитивного соціального досвіду, але, водночас, педагог не має права робити висновки щодо наявності відхилень у його моральному розвитку, оскільки його опір педагогічним впливам може породжуватись іншими чинниками: самим вихователем, або характером взаємодії вихователя і об'єкта виховання [7].

Отже, проведений нами аналіз наукових джерел з проблеми дослідження дав змогу розглянути різноманітні визначення поняття

«важковиховуваність» та виявити, що проблему «важких підлітків» досліджували вчені протягом багатьох десятиліть, але єдиного трактування поняття «важковиховуваність» в сучасній педагогічній, соціально-педагогічній та психологічній літературі не існує. Більшість дослідників це поняття пов'язують із порушенням нормального розвитку особистості дитини, з асоціалізацією, що проявляється в її конкретних діях. На нашу думку найбільш повним та змістовно завершеним є таке визначення даного поняття: «важковиховуваність» – це свідомий або несвідомий опір дитини цілеспрямованому педагогічному впливу, що викликаний різноманітними причинами, включаючи педагогічні прорахунки вихователів, батьків, відхилення психічного і соціального розвитку, особливості характеру, інші особистісні характеристики вихованців, що ускладнюють соціальну адаптацію, засвоєння навчальних програм і соціальних ролей.

Список використаних джерел:

1. Афанасьєва Т. Нестандартные дети / Т. Афанасьєва // Воспитание школьников. – 2001. – № 7. – С. 4-10.
2. Важковиховуваність: сутність, причини, реабілітації : навч. посібник / За ред. О. М. Полякової. – Суми: Університетська книга, 2009. – 346 с.
3. Верцинская Н.Н. Трудный ребенок / Н.Н. Верцинская. Минск: Народная Асвета, 1989. – 96 с.
4. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навс. метод. посіб. для ВНЗ / Л.М. Завацька. – К.: Слово, 2008. – 240 с.
5. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – М.: И; М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.
6. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх : навч.-метод. посіб. / В.М. Оржеховська. – К., 1996. – 352 с.
7. Сорочинська В.Є. Організація роботи соціального педагога: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – К.: Кондор, 2010. – 208 с.
8. Соціальна педагогіка. 5-те вид. перероб. та доп. Підручник / За ред. Капської А.Й.– К.: Центр учбової літератури, 2011 – 488 с.